

Osobne i obiteljske odrednice emocionalne regulacije mladih adolescenata

Ivana Macuka

Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru

Sažetak

Cilj je ovog istraživanja bio provjeriti ulogu osobnih i obiteljskih značajki u emocionalnoj regulaciji mladih adolescenata. Pretpostavilo se kako je dječja emocionalna regulacija determinirana individualnim karakteristikama djeteta (dimenzijama temperamenta i pubertalnim statusom) te obiteljskim faktorima koji u ovom istraživanju uključuju dječju procjenu roditeljskog ponašanja majki i očeva (prihvaćanje, odbacivanje i kontrolu) i dječju percepciju sukoba između roditelja (značajke sukoba, samookrivljavanje i percipirana prijateljstva). U istraživanju su sudjelovala 562 učenika (280 djevojčica i 282 dječčaka) prosječne dobi 13 godina. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su od individualnih karakteristika dječčaka i djevojčica značajni prediktori emocionalne regulacije zasebne dimenzije temperamenta – samokontrola i negativna afektivnost. Djeca koja imaju jaču samokontrolu i manje su sklona negativnim emocijama i bolje reguliraju svoje emocije. Obiteljske varijable statistički značajno pridonose objašnjenju emocionalne regulacije samo kod dječčaka, a značajni su prediktori percepcija majčine kontrole i očeva odbacivanja. Dječčaci koji procjenjuju veći stupanj majčine kontrole i očeva odbacivanja slabije reguliraju vlastite emocije.

Ključne riječi: emocionalna regulacija, temperament, pubertalni status, roditeljsko ponašanje, roditeljski sukob

Uvod

Emocionalna regulacija omogućava osobi uskladiti izražavanje vlastitih emocija sa zahtjevima okoline, zaštititi se od neugodnih emocija, obuzdati ih i usmjeriti tako da ne ometaju njezino funkcioniranje te zasigurno predstavlja važnu komponentu uspješne emocionalne prilagodbe djece. Iako se pojam emocionalne regulacije upotrebljava na različite načine, općenito se može reći da ona obuhvaća sposobnost odgovaranja na stresne zahtjeve i emocionalna iskustva na društveno prihvatljiv, adaptivan i fleksibilan način (Cole, Martin i Dennis, 2004; Morris, Silk, Steinberg, Myers i Robinson, 2007). Emocionalna regulacija uključuje upravljanje negativnim emocijama i emocionalnim reakcijama, analizu uzroka emocije, izbor

✉ Ivana Macuka, Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru, 23000 Zadar, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2. E-pošta: ivana.moranduzzo@unizd.hr

reakcije kao i sposobnost da se odgodi zadovoljenje neke želje ili potrebe, te stoga određuje vanjsko ponašanje pojedinca i unutarnje dobro osjećanje. Najveći se doprinos ovom području istraživanja može pripisati Grossu (1998, 2007), koji definira emocionalnu regulaciju kao procese pomoću kojih pojedinci utječu na to koje će emocije doživjeti, kada će ih doživjeti i kako će ih izraziti. On smatra kako prepoznavanje i razumijevanje vlastitih emocionalnih iskustava čini osnovu za regulaciju koja uključuje i procese nadgledanja, evaluiranja i modificiranja. Strategije reguliranja emocija variraju po svojoj prirodi, učinkovitosti i implikacijama za individualno psihosocijalno funkcioniranje. S obzirom da adekvatno reguliranje emocija ima važne implikacije za afektivno iskustvo i interpersonalno funkcioniranje, važan dio djetetova razvoja uključuje učenje kako upravljati emocijama na prikladne načine (Eisenberg i Morris, 2002). Razna se istraživanja u ovom području bave proučavanjem kako pojedinci reguliraju negativne emocije (posebice ljutnju, tugu i strah) mnogo češće nego pozitivne emocije, s posebnim naglaskom na reguliranju doživljajnih i ponašajnih, ali ne i fizioloških, aspekata emocija (Eisenberg i Morris, 2002; John i Gross, 2004; Rivers, Brackett, Kataluk i Salovey, 2007; Suveg i Zeman, 2004).

S obzirom na relevantnost konstrukta emocionalne regulacije u emocionalnoj prilagodbi djece postavlja se pitanje koje su važne značajke i obiteljske odrednice emocionalne regulacije. Među osobnim karakteristikama djeteta koje utječu na emocionalnu regulaciju važno je uzeti u obzir temperament, spol i razvojni status djeteta. Važan utjecaj na razvoj emocionalne regulacije zasigurno ima naslijeđena biološka struktura, koja se očituje kao temperament i odnosi se na urođene tendencije djeteta prema doživljavanju i izražavanju nekih vrsta emocija. Istraživanja dječjeg temperamenta pokazuju kako se djeca razlikuju ne samo prema brzini i snazi reagiranja na neku emocionalnu situaciju nego i prema tome koliko su sposobna vratiti se na početno stanje prije uzbuđivanja, odnosno kolika im je emocionalna regulacija. Gross i John (2003) navode da su procesi emocionalne regulacije oblikovani dispozicijama temperamenta te je utvrđivanje uloge dječjeg temperamenta važno za razumijevanje naslijeđenih mogućnosti djeteta za samostalnu emocionalnu regulaciju. Prema teoriji temperamenta autorice Rothbart (1982) temperament se odnosi na konstitucionalno utemeljene individualne razlike u reaktivnosti i samoregulaciji koje su opažene u području emocionalnosti, motoričke aktivnosti i pažnje. Pod reaktivnošću se podrazumijevaju karakteristike pojedinčeve responzivnosti na promjene u stimulaciji iz okoline, a pod samoregulacijom se podrazumijevaju procesi koji moduliraju reaktivnost uključujući pristupanje, izbjegavanje, inhibiciju i samoregulaciju pažnje. Kako se djeca razvijaju, početno više reaktivni sistemi postaju u većoj mjeri regulirani. U okviru teorije temperamenta autorice Rothbart istraživanja u adolescenciji (Ellis i Rothbart, 2001) pokazuju kako se temperament može objasniti s nekoliko dimenzija temperamenta višeg reda: dimenzija samokontrole ili kontrole s naporom, pozitivne afektivnosti, afilijativnosti i negativne afektivnosti. Rane individualne razlike u karakteristikama temperamenta, posebice onih koje

odražavaju negativnu emocionalnost i smanjenu sposobnost samokontrole, utječu na razvoj regulatornih sposobnosti (Yap, Allen i Sheeber, 2007). Važno je istaknuti kako je konceptualna povezanost između dispozicijske emocionalnosti i emocionalno regulatorne sposobnosti velika, te da ih je ponekad teško razlikovati. Ovaj se problem najčešće javlja u istraživanjima na mladoj djeci. Eisenberg i suradnici (2004) navode kako su emocije i njihova regulacija u osnovi konceptualizacije i mjerenja ranoga dječjeg temperamenta. Međutim, važno je naglasiti distinkciju između temperamenta i emocionalne regulacije. Dispozicijska emocionalnost ili temperament je definirana kao stabilna emocionalna responzivnost koja je djelomično biološki zasnovana, očituje se već u dojenačkoj dobi i relativno je konzistentna kroz situacije i vrijeme. Emocionalna se regulacija odnosi na procese kojima se dispozicijska emocionalna responzivnost pojačava, vjerojatno u funkciji postizanja ciljeva (Cole i sur., 2004). Među stabilnim karakteristikama temperamenta koje mogu biti važne odrednice emocionalne regulacije može se istaknuti samokontrola koja omogućava osobi da potisne motivacijske i ponašajne tendencije koje su potaknute emocijama da bi se ponašanje usmjerilo cilju (Rothbart, Ellis, Rueda i Posner, 2003).

Nadalje, među osobnim odrednicama djeteta u objašnjenju emocionalne regulacije važnu ulogu ima i spol djeteta. Rezultati istraživanja pokazuju da su i razina emocionalne regulacije i socijalizacija emocionalne regulacije pod utjecajem spola djeteta. Djevojčice su obično bolje u reguliranju emocija od dječaka, što se može pripisati urođenim razlikama u razinama reaktivnosti (Morris i sur., 2002), a spol roditelja može utjecati na socijalizacijske napore ovisno o spolu djeteta (Zeman, Penza, Shipman i Young, 1997). Eisenberg, Cumberland i Spinrad (1998) izvještavaju o rezultatima koji pokazuju razlike u socijalizaciji emocionalne regulacije s obzirom na spol djeteta te navode da roditelji više potiču iskazivanje tuge kod djevojčica i ljutnje kod dječaka kao i da više ohrabruju distrakciju i strategije rješavanja problema kod dječaka nego kod djevojčica. Također se čini da roditelji kod djevojčica više potiču regulaciju emocija koja je usmjerena na odnose, a kod dječaka više aktivnu i instrumentalnu strategiju regulacije emocija. S obzirom na navedeno, čini se važnim razmotriti na koji način spol roditelja, socijalizacija prema spolu i urođene biološke razlike u reaktivnosti među dječacima i djevojčicama diferencijalno i aditivno utječu na socijalizaciju emocionalne regulacije. Socijalizacija emocionalne regulacije se tijekom razvoja djeteta mijenja, a osobito se velike promjene odnose na period prijelaza iz djetinjstva u adolescentsko doba. Kako je početak adolescencije obilježen pubertetom, i pubertetske promjene mogu biti izvor poteškoća u prilagodbi nekih adolescenata zbog intenzivnih promjena u tjelesnom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom funkcioniranju. Iako se u mnogim istraživanjima kao indikator pubertalnog sazrijevanja koristi kronološka dob djeteta, Keresteš, Brković i Kuterovac-Jagodić (2010) upozoravaju na neprimjerenost takve prakse te navode da je važno kontrolirati ulogu pubertalnog sazrijevanja u različitim aspektima razvoja adolescenata. Istraživanja pokazuju da se s tjelesnim promjenama u pubertetu

mijenja način doživljavanja sebe i odnosa s drugima, kao i način na koji se drugi odnose i doživljavaju mladu osobu (pregled radova u Keresteš i sur., 2010).

Pored važne uloge osobnih karakteristika djeteta u razvoju emocionalne regulacije, mnogi su okolinski čimbenici uključeni u proces stjecanja specifičnih vještina potrebnih za upravljanje vlastitim osjećajima. Odnosno, individualnim razlikama u emocionalnoj regulaciji mogu pridonijeti i obiteljski čimbenici jer se sposobnost emocionalne regulacije razvija u interakciji s članovima obitelji. Pri tome dijete svojom osobnošću aktivira specifična ponašanja roditelja, odnosno razvoj djeteta je aktivan proces u kojem djeca diferenciraju i integriraju aspekte svoje unutrašnje i vanjske okoline. Iako djeca brzo stječu kapacitete za autonomnu samoregulaciju, obitelj pomaže pri upravljanju emocijama kroz pružanje utjehe djeci kada su pod stresom, podrške kada su anksiozni ili tužni i kroz odnose koji unapređuju pozitivne emocije i emocionalnu dobrobit. Stoga su socijalni utjecaji važni za način na koji djeca interpretiraju i izražavaju svoje emocije, uče o strategijama upravljanja emocijama te stječu kompetenciju i samopouzdanje u kontroliranju svojih osjećaja (Thompson i Meyer, 2007). Istraživači navode kako se roditeljski pokušaji utjecaja na emocionalnu regulaciju razlikuju ovisno o dobi djeteta (Eisenberg i sur., 1999). Dok su djeca mlađa, roditelji obično potiču strategije regulacije emocija, a kasnije, porastom dobi djeteta sve veću ulogu ima samoregulacija (Eisenberg i Morris, 2002). Odnosno, u ranom su djetinjstvu intervencije roditelja u reguliranju emocija češće, roditelji nastoje regulirati emocije svoga djeteta milovanjem djeteta, mijenjanjem vlastitih facijalnih ekspresija, mijenjanjem neposredne okoline ili zadovoljenjem djetetovih potreba. Kako djeca razvijaju sve bolje kognitivne i emocionalne vještine, postepeno postaju neovisnija u reguliranju i upravljanju vlastitim emocijama (Morris i sur., 2007). Nadalje, strategije se roditelja u olakšavanju emocionalne regulacije djeteta usavršavaju s dobi djeteta te roditelji djece školske dobi mogu izravno razgovarati o emocijama i pomoći djetetu u korištenju kognitivnih strategija, primjerice razmišljanju o emocionalno-pobudljivim situacijama na različite načine (Eisenberg i Morris, 2002). Unatoč više desetljeća istraživanja važnosti obiteljskog konteksta u razvoju i prilagodbi djece, tek se nedavno istraživanja usmjeravaju na utjecaj obiteljskih čimbenika na razvoj sposobnosti emocionalne regulacije (Eisenberg i sur., 2001). Zasiurno roditeljsko ponašanje može pridonijeti vještinama emocionalne regulacije kod djece. Međutim, tijekom adolescencije djeca se sve manje oslanjaju na roditeljsku pomoć i vještine emocionalne regulacije postaju složenije (Yap i sur., 2007). Poboľšanja su u emocionalnoj regulaciji vjerojatno potaknuta kognitivnim razvojem adolescenata, primjerice promjenama u socijalnoj kogniciji, inhibiciji reakcije, sposobnosti apstraktnog i hipotetskog razmišljanja (Steinberg, 2005), ali i društvenim pritiscima koji uključuju očekivanja zrelog i društveno prikladnog ponašanja od strane odraslih i vršnjaka (Murphy, Eisenberg, Fabes, Shepard i Guthrie, 1999). Individualne razlike u regulatornim vještinama adolescenta utječu na sposobnost suočavanja s normativnim razvojnim stresorima i na prilagodbu (Gross, 1998; Gross i John, 2003). Emocionalno reaktivna djeca i adolescenti

doživljavaju češće i intenzivnije emocionalno uzbuđenje, što zahtijeva snažne emocionalno regulatorne vještine da bi se upravljalo takvim uzbuđenjem. Visoko reaktivna djeca i adolescenti najviše dobivaju od roditeljskih postupaka vezanih uz usavršavanje i uvježbavanje vještina za regulaciju emocija, ali im s druge strane jako mogu nauditi kritički i podočjenjivački odgovori roditelja na njihove emocije (Morris i sur., 2007).

Emocionalna klima u obitelji, koja je odraz raznih procesa i dinamike odnosa među njezinim članovima, čini upravljanje emocijama lakšim ili težim zbog emocionalnih zahtjeva s kojima se djeca susreću kod kuće. Kada se djeca moraju suočavati s učestalim negativnim emocijama drugih članova obitelji, a naročito kada su te negativne emocije usmjerene prema njima, može doći do preplavlivanja njihova kapaciteta za upravljanje emocijama. Također, modeli emocionalne regulacije kojima su djeca izložena u obitelji oblikuju njihove obrasce emocionalnosti. Kada je emocionalna klima u obitelji djeteta negativna, prisilna ili nepredvidiva, dijete je izloženo riziku da postane vrlo emocionalno reaktivno, zbog učestalih, neočekivanih emocionalnih iskaza ili zbog emocionalne manipulacije. U ovakvim situacijama ne samo da djeca opažaju emocionalnu disregulaciju (nedovoljno ili pretjerano kontrolirane emocije) kod svojih roditelja već su i manje emocionalno zaštićeni (Cummings i Davies, 2002). Nasuprot tome, kada djeca žive u okolini u kojoj se osjećaju prihvaćeno i zbrinuto, osjećaju se i emocionalno zaštićenima i slobodnima u izražavanju različitih emocija, jer su sigurni da će im emocionalne potrebe biti zadovoljene. Djeca se također osjećaju emocionalno zaštićenima kada znaju koja su ponašanja ili emocionalne reakcije prihvatljive i očekivane i koje su posljedice ako se ponašaju neprikladno (Eisenberg i sur., 1998). Istraživanja u području roditeljstva konzistentno pokazuju kako općenito bolju prilagodbu imaju djeca koja su uspostavila sigurnu privrženost s roditeljima, koja imaju roditelje koji su emocionalno topli i umjereno kontrolirajući, te potiču i prihvaćaju dijete (Cummings, Davies i Campbell, 2000).

Kada se promatraju efekti roditeljskoga ponašanja na dječji razvoj, najčešće se u istraživanjima navode dvije temeljne dimenzije roditeljskog ponašanja u svim razvojnim razdobljima: emocionalnost i kontrola (Cummings i sur., 2000; Martin i Colbert, 1997). Aspekti ovih roditeljskih dimenzija dolaze do izražaja u svakodnevnim interakcijama s djecom i utječu na razvoj vještina emocionalne regulacije. Dimenzija se emocionalnosti odnosi na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u svom odnosu s djetetom. Emocionalno topli roditelji prihvaćaju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, brigu i pažnju, a emocionalno hladni roditelji zanemaruju svoje dijete, odbacuju ga, neprijateljski su raspoloženi prema njemu, te općenito pokazuju malo pozitivnih emocija u kontaktu s djetetom. Kontrola djetetova ponašanja od strane roditelja uključuje i psihološko i bihevioralno kontroliranje (Cummings i sur., 2000). Psihološkom kontrolom roditelji nastoje pratiti djetetove unutarnje doživljaje, emocije i misli, te primjenjuju niz odgojnih postupaka koji ne pogoduju razvoju djetetove psihološke nezavisnosti,

samostalnosti i individuacije. Psihološka je kontrola često posljedica prikrivene agresije i očituje se kao manipuliranje djetetovim ponašanjem, kritiziranjem, stvaranjem osjećaja krivnje te omalovažavanjem djetetovih osjećaja. Upravo je ova dimenzija roditeljskog ponašanja osobito nepovoljna u periodu adolescencije kada dijete intenzivno teži nezavisnosti od roditelja i kada bi roditelji trebali poticati psihološku nezavisnost djeteta. Za razliku od psihološke kontrole, bihevioralna kontrola uključuje postavljanje pravila ponašanja i dopuštenih granica s ciljem izbjegavanja nepoželjnog ponašanja kod djece. Istraživanja pokazuju kako je roditeljsko prihvaćanje, podrška i suosjećanje, povezano s razvojem uspješne emocionalne regulacije kod djece (Kliewer, Fearnow i Miller, 1996) te kako je majčina suosjećajnost i responzivnost povezana s nižim razinama opaženih negativnih emocija kod djece (Eisenberg i Fabes, 1994). S druge strane, negativno roditeljsko ponašanje koje uključuje odbacivanje, neprijateljstvo, psihološku kontrolu, nedostatak osjetljivosti na djetetove potrebe povezano je s neadekvatnom emocionalnom regulacijom (Morris i sur., 2002).

Nadalje, emocionalna se klima u obitelji odražava i kroz kvalitetu bračnog odnosa, a sukob je među bračnim partnerima važan aspekt obiteljskog konteksta u kojem djeca mogu učiti adaptivne i/ili neadaptivne načine upravljanja sukobom i emocijama koje prate sukob. Odnosi među odraslim osobama značajno pridonose emocionalnoj klimi u obitelji te istraživanja potvrđuju značajnu povezanost između bračnog sukoba i socioemocionalnih problema djece i adolescenata (Cummings i Davies, 2002). Nedavni teorijski modeli u ovom području (Davies i Cummings, 1994; Grych i Fincham, 1990; Harold i Conger, 1997) sugeriraju da su efekti sukoba među roditeljima na djecu određeni preko narušavanja odnosa roditelj-dijete te negativnih emocija, kognicija i reprezentacija obiteljskih odnosa koje djeca usvajaju kada su izložena neprijateljskim odnosima roditelja. Roditelji koji su u konfliktnom braku obično su neprijateljski usmjereni te agresivni i prema djeci, a i manje su osjetljivi i emocionalno responzivni za njihove potrebe. Općenito, na djetetovu emocionalnu prilagodbu nepovoljno utječu roditeljski sukobi jer se raspoloženja i ponašanja iz bračnog odnosa prenose i na odnos roditelja i djeteta (Parke, 2004).

U kontekstu navedenih istraživačkih nalaza u kojima se navodi da emocionalna regulacija predstavlja važnu komponentu uspješnog razvoja i emocionalne prilagodbe djece čini se važnim ispitati važnost nekih osobnih i obiteljskih varijabli koje utječu na vještine emocionalne regulacije. Stoga je cilj ovoga istraživanja provjeriti ulogu nekih osobnih karakteristika djeteta (temperament, spol i pubertalni status) i obiteljskih činitelja (dimenzije roditeljskog ponašanja očeva i majki, dimenzije sukoba među roditeljima) u objašnjenju emocionalne regulacije mlađih adolescenata. Kada je riječ o doprinosu temperamenta djeteta emocionalnoj regulaciji, očekuje se da će slabije regulirati emocije djeca koja postižu visoke razine negativne afektivnosti i niske razine samokontrole. Nadalje, očekuje se da će djevojčice uspješnije regulirati emocije od

dječaka. Kako su u ranoj adolescenciji pubertalne promjene najintenzivnije i ujedno postoje velike individualne razlike u vremenu početka i brzini pubertalnog razvoja, u ovom je istraživanju uključena i mjera pubertalnog razvoja, te se očekuje značajan doprinos pubertalnog statusa djeteta u objašnjenju emocionalne regulacije. Ispitat će se i zasebna uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja majki i očeva u objašnjenju emocionalne regulacije, te se pretpostavlja da će djeca koja procjenjuju da im roditelji pružaju veću emocionalnu podršku bolje regulirati emocije. S druge strane, očekuju se negativni efekti odbacivanja od strane roditelja i povećane kontrole djetetova ponašanja, kao i značajan negativan doprinos roditeljskoga sukoba na dječju emocionalnu regulaciju.

Metoda

Ispitanici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 562 učenika sedmih i osmih razreda osnovne škole iz Zadra. U ispitivanju je sudjelovalo 280 učenica i 282 učenika prosječne dobi 13 godina ($M=12.99$, $SD=0.70$). Ispitivanje je provedeno anonimno i grupno za vrijeme redovne nastave u školi nakon što su ravnatelj škole i roditelji dali suglasnost za sudjelovanje djeteta u ispitivanju.

Mjerni instrumenti

Upitnik emocionalne regulacije i kontrole (ERIK; Takšić, 2003) procjenjuje učinak neugodnih emocija i raspoloženja na mišljenje, pamćenje i ponašanje pojedinca. Upitnik sadrži 20 tvrdnji kojima je cilj procjena (negativnih) efekata emocija i raspoloženja na mišljenje, pamćenje i ponašanje, kao i sposobnost emocionalne kontrole (primjer čestice: "*Kada me netko naljuti, odmah i vrlo burno reagiram*"). Zadatak ispitanika je da na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (*1 – uopće ne do 5 – u potpunosti*) procijene koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih. Radi lakše interpretacije rezultata tvrdnje koje se odnose na emocionalnu regulaciju i kontrolu u ovom su se istraživanju obrnuto bodovale, tako da se postignuti viši rezultat odnosi na bolje upravljanje i bolju kontrolu negativnih emocija. Dobiveni je koeficijent unutarnje pouzdanosti tipa Cronbach alfa ERIK upitnika na cijelom uzorku u ovom istraživanju iznosio .89.

Skala percepcije roditeljskog ponašanja (SPRP; Macuka, 2007) ispituje percepciju ponašanja roditelja od strane djece i adolescenata na dimenziji emocionalnosti i kontrole. Skala SPRP sadrži 25 tvrdnji koje zahvaćaju temeljne dimenzije roditeljskoga ponašanja *emocionalnost* (prihvatanje i odbacivanje) i *kontrolu*. Zadatak je ispitanika da na skali Likertova tipa od 3 stupnja (*1 – netočno*,

2 – djelomično točno, 3 – potpuno točno) za svaku česticu označe odgovor koji najbolje opisuje način na koji se njegova majka ili otac odnosi prema njemu. Emocionalnost uključuje 15 tvrdnji koje se odnose na emocije koje roditelji izražavaju u odnosu s djetetom u različitim situacijama, a zasebno se boduje rezultat na subskali prihvaćanje (7 tvrdnji, primjer: "*Pruž mi sigurnost*") i subskali odbacivanje (8 tvrdnji, primjer: "*Imam osjećaj kao da me ne primjećuje*"). Subskala kontrola se odnosi na kontrolu ponašanja djeteta tj. postupke kojima se roditelji služe kako bi modificirali ponašanja i doživljavanje djeteta (10 tvrdnji, primjer: "*Često me ucjenjuje ako se ne držim njegovih pravila ponašanja*"). Svako dijete ispunjava dva identična oblika upitnika, jedan je za procjenu majčina, a jedan za procjenu očeva ponašanja prema njemu. Viši rezultat na pojedinoj subskali upućuje da djeca procjenjuju više prihvaćanja, odbacivanja ili kontrole od roditelja. Utvrđena pouzdanost izražena Cronbach alfa u ovom istraživanju za subskalu prihvaćanje iznosi .76 za procjenu majčina prihvaćanja i .75 za procjenu očeva prihvaćanja, zatim .73 za procjenu majčina odbacivanja i .74 za procjenu očeva odbacivanja. Za subskalu kontrola su također utvrđene zadovoljavajuće pouzdanosti koje iznose .79 za procjenu majčine kontrole i .79 za procjenu očeve kontrole.

Skala dječje percepcije sukoba među roditeljima (CPIC; Children's Perception of Interparental Conflict Scale; Grych, Seid i Fincham, 1992, adaptirana verzija Macuka, 2011) sastoji se od 45 čestica koje mjere dimenzije roditeljskoga sukoba i dječju reakciju i interpretaciju roditeljskog sukoba. Skala sadrži 9 subskala (učestalost sukoba, intenzitet sukoba, razrješenje sukoba, sadržaj sukoba, percipirana prijatnja, efikasnost suočavanja, samookrivljanje, triangulacija i stabilnost) koje čine tri dimenzije sukoba višega reda: značajke sukoba, prijatnju i samookrivljanje. Zadatak je ispitanika da procijene koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njihovo doživljavanje sukoba među roditeljima zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali Likertova tipa od tri stupnja (1 – netočno, 2 – djelomično točno i 3 – točno). Dimenzija *značajke sukoba* uključuje 23 čestice iz subskale frekvencije sukoba, intenzitet sukoba, razrješenja sukoba i stabilnosti sukoba. Utvrđena je visoka pouzdanost ove dimenzije (Cronbach alfa iznosi .88, primjer čestice: "*Često vidim svoje roditelje kako se svađaju*"), a viši rezultat na ovoj dimenziji odražava sukob koji se često javlja i uključuje visoke razine neprijateljstva i agresije te je slabo razriješen i stabilan. Druga dimenzija *samookrivljanje* uključuje ukupno 8 čestica iz subskala sadržaj sukoba i samookrivljanje te ispituje stupanj u kojem djeca krive sebe za pojavljivanje sukoba (Cronbach alfa iznosi .81, primjer čestice: "*Obično sam ja kriv kada se moji roditelji svađaju*"). Treća dimenzija sukoba *prijatnja* uključuje ukupno 14 čestica koje se odnose na skalu percipirane prijatnje, efikasnosti suočavanja i triangulacije te upućuje na stupanj u kojem djeca osjećaju prijatnju zbog roditeljskog sukoba, rastrganost zbog uvlačenja u sukob od strane roditelja te njihove sposobnosti

nošenja s bračnim sukobima (Cronbach alfa iznosi .84, primjer čestice: "*Kada se moji roditelji svađaju, brinem se da bi se mogli razvesti*").

Upitnik temperamenta u ranoj adolescenciji (Ellis i Rothbart, 2001, adaptirana verzija Macuka, 2011) korišten je za ispitivanje karakteristika dječjeg temperamenta koji mjeri različite karakteristike temperamenta kao što su samoregulacija, reaktivnost i emocionalnost djece u dobi od 9 do 15 godina. U ovom istraživanju su uzete u obzir dvije dimenzije temperamenta: negativna afektivnost i samokontrola. Zadatak je ispitanika bio da procijene koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (*1 – gotovo uvijek neistinito* do *5 – gotovo uvijek istinito*). Utvrđen koeficijent unutarnje pouzdanosti (Cronbach alfa) za dimenziju samokontrole s ukupno 13 čestica iznosi .73, a za dimenziju negativne afektivnosti s ukupno 13 čestica iznosi .70. Viši rezultat na dimenziji samokontrole potvrđuje veću sposobnost usmjeravanje pažnje, kontrolu aktivacije i kontrolu neprikladnih odgovora (primjer čestice: "*Uglavnom nikad ne dovršim ono što sam započeo*"). Viši rezultat na dimenziji negativne afektivnosti upućuje na veći stupanj ljutnje i frustracije izazvane prekidanjem postizanja cilja i visoku razinu straha (primjer čestice: "*Ljuti me kada me ljudi prekidaju dok pričam*").

Skala pubertalnog razvoja (PDS; Pubertal Development Scale; Petersen, Crockett, Richards i Boxer, 1988, adaptirana verzija Keresteš i sur., 2010) predstavlja subjektivnu mjeru pubertalnog sazrijevanja. Sastoji se od pet pitanja, od čega su tri pitanja zajednička djevojčicama i dječacima i odnose se na procjenu nagloga rasta u visinu, procjenu promjena na koži i tjelesne dlakavosti. Preostala su dva pitanja različita za djecu različitoga spola, odnosno dječaci imaju pitanja o dlačicama na licu i promjenama glasa, a djevojčice o rastu grudi i menarhi (primjer pitanja: "*Jesi li primijetila promjene na svojoj koži, posebno pojavu bubuljica, prištića ili masnoće?*", "*Kako bi opisao svoj rast u visinu?*"). U ovom se istraživanju za svako dijete izračunao apsolutni pubertalni status koji predstavlja ukupni rezultat na skali izražen kao aritmetička sredina odgovora na pet pitanja (primjer odgovora: "*Čini mi se da su promjene na koži završene*", "*Već neko vrijeme jako brzo rastem u visinu*") i odnosi se na apsolutnu razinu tjelesnih promjena koju je pojedinac dosegao u promatranom trenutku. Pouzdanost Skale pubertalnog razvoja na uzorku djevojčica izražena kao Cronbach alfa iznosi .69, a na uzorku dječaka .67.

Rezultati

U ovom odjeljku prikazani su i komentirani rezultati testiranja efekata spola djeteta na analizirane varijable u ovom istraživanju. T-testovima za nezavisne uzorke provjereni su efekti spola djeteta na procjenu: emocionalne regulacije,

dimenzija temperamenta, pubertalnog statusa, dimenzija roditeljskog ponašanja te dimenzija sukoba među roditeljima (Tablica 1.).

Tablica 1. Rezultati t-testova između dječaka ($N=282$) i djevojčica ($N=280$) na subskalama korištenih mjernih instrumenata

SKALE		Dječaci ($N=282$)	Djevojčice ($N=280$)	t $df=560$
<i>Emocionalna regulacija</i>				
Emocionalna regulacija	<i>M</i>	2.02	1.95	1.39
	<i>SD</i>	0.58	0.71	
<i>Dimenzije temperamenta</i>				
Samokontrola	<i>M</i>	3.38	3.49	2.50**
	<i>SD</i>	0.56	0.53	
Negativna afektivnost	<i>M</i>	3.00	3.17	3.32**
	<i>SD</i>	0.59	0.56	
<i>Pubertalni status</i>				
Pubertalni status	<i>M</i>	2.28	2.63	8.73**
	<i>SD</i>	0.49	0.49	
<i>Dimenzije roditeljskog ponašanja</i>				
Prihvatanje – otac	<i>M</i>	2.39	2.36	0.93
	<i>SD</i>	0.38	0.42	
Odbacivanje – otac	<i>M</i>	1.42	1.32	3.21**
	<i>SD</i>	0.35	0.33	
Kontrola – otac	<i>M</i>	1.51	1.39	4.01**
	<i>SD</i>	0.35	0.32	
Prihvatanje – majka	<i>M</i>	2.44	2.57	3.87**
	<i>SD</i>	0.41	0.40	
Odbacivanje – majka	<i>M</i>	1.37	1.26	3.83**
	<i>SD</i>	0.39	0.30	
Kontrola – majka	<i>M</i>	1.58	1.47	3.04**
	<i>SD</i>	0.43	0.36	
<i>Dimenzije sukoba među roditeljima</i>				
Značajke sukoba	<i>M</i>	1.48	1.45	1.38
	<i>SD</i>	0.28	0.33	
Samookrivljavanje	<i>M</i>	1.41	1.26	5.46**
	<i>SD</i>	0.36	0.27	
Prijetnja	<i>M</i>	1.46	1.48	0.56
	<i>SD</i>	0.31	0.37	

** $p < .001$.

Na osnovu rezultata t-testova prikazanih u Tablici 1. utvrđene su razlike između dječaka i djevojčica u mjerenim dimenzijama temperamenta, pubertalnom statusu, dimenzijama roditeljskog ponašanja majki i očeva (osim prihvatanja od strane oca) te dimenziji roditeljskog sukoba samookrivljavanje. Rezultati pokazuju

da djevojčice imaju više izraženu samokontrolu i negativnu afektivnost te procjenjuju svoj tjelesni razvoj tj. apsolutnu razinu tjelesnih promjena naprednijim u odnosu na dječake. Nadalje, dječaci percipiraju više odbacivanja i kontrole od strane oca i majke te manje prihvaćanja od majke, ali i, u odnosu na djevojčice, u većoj mjeri krive sebe za pojavu sukoba među roditeljima.

Kako se iz dobivenih rezultata testiranja značajnosti može uočiti da se djevojčice i dječaci značajno razlikuju u većini ispitivanih varijabli, u Tablici 2. su zasebno prikazani koeficijenti bivarijantnih korelacija među svim analiziranim varijablama utvrđenih na uzorku dječaka ($N=282$, ispod dijagonale) i djevojčica ($N=280$, iznad dijagonale).

Tablica 2. *Tablica Pearsonovih koeficijenata korelacije između ispitivanih varijabli na uzorku dječaka ($N=278$, ispod dijagonale) i djevojčica ($N=275$, iznad dijagonale)*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Emocionalna regulacija		.35	-.57	-.02	.13	-.21	-.27	.21	-.24	-.22	-.29	-.17	-.40
2. Samokontrola	.21		-.21	-.02	.26	-.26	-.43	.30	-.29	-.29	-.27	-.30	-.29
3. Negativna afektivnost	-.34	.17		-.02	-.02	.10	.22	-.14	.15	.22	.23	.08	.38
4. Pubertalni status	-.04	-.11	-.02		-.11	-.01	.03	-.15	.05	.08	.13	.10	-.00
5. Prihvaćanje – majka	.05	.28	.18	-.08		-.51	-.35	.62	-.30	-.21	-.24	-.21	-.15
6. Odbacivanje – majka	-.19	-.24	.01	.15	-.27		.48	-.35	.66	.29	.35	.26	.31
7. Kontrola – majka	-.33	-.25	.07	.14	-.16	.52		-.32	.39	.57	.34	.40	.37
8. Prihvaćanje – otac	.09	.25	.14	-.06	.69	-.17	-.15		-.57	-.41	-.40	-.32	-.29
9. Odbacivanje – otac	-.27	-.27	-.05	.11	-.19	.66	.42	-.32		.50	.48	.32	.42
10. Kontrola – otac	-.30	-.30	-.00	.20	-.19	.42	.61	-.21	.58		.37	.40	.32
11. Značajke sukoba	-.19	-.30	.08	-.04	-.19	.34	.33	-.22	.35	.35		.39	.67
12. Samookrivljavanje	-.12	-.22	.04	-.02	-.23	.30	.39	-.26	.29	.38	.50		.27
13. Percipirana prijetnja	-.23	-.20	.26	-.12	.00	.20	.26	-.05	.17	.22	.58	.44	

Napomena: Koeficijenti korelacija u kurzivu značajni su na razini od .05.

Na temelju se korelacijske matrice može vidjeti kako je većina korelacija analiziranih varijabli u ovom istraživanju na uzorku dječaka i djevojčica niske do umjerene veličine. Na uzorku dječaka i djevojčica emocionalna regulacija značajno korelira s mjerenim dimenzijama temperamenta – samokontrolom i negativnom afektivnošću. Pri tom dječaci i djevojčice koji imaju više razine samokontrole bolje reguliraju vlastite emocije, a djeca koja procjenjuju više razine negativne afektivnosti slabije reguliraju vlastite emocije. Nadalje, dobivene korelacije na uzorku djevojčica pokazuju kako je emocionalna regulacija značajno povezana sa svim dimenzijama roditeljskoga ponašanja i dimenzijama roditeljskoga sukoba. Djevojčice koje procjenjuju višu razinu prihvaćanja i manju razinu odbacivanja i

kontrole oba roditelja, koje procjenjuju da su sukobi među roditeljima rjeđi i manje agresivni te navode manju razinu prijetnje i samookrivljanja za sukobe roditelja, uspješnije su u reguliranju svojih emocija. Na uzorku dječaka emocionalna regulacija značajno korelira s procjenama odbacivanja i kontrole oba roditelja te procjenama značajki sukoba i percipirane prijetnje. Odnosno, rezultati potvrđuju da bolje reguliraju vlastite emocije dječaci koji percipiraju manje odbacivanja i kontrole oba roditelja te procjenjuju da su sukobi među roditeljima rjeđi i u manjoj mjeri osjećaju prijetnju zbog roditeljskog sukoba.

Hijerarhijske regresijske analize

Kako je glavni cilj ovoga istraživanja bio utvrditi zasebne doprinose osobnih i obiteljskih varijabli u objašnjenju dječje emocionalne regulacije, provedena je hijerarhijska regresijska analiza koja omogućava praćenje promjena u postotku objašnjene varijance kriterija nakon uvođenja nove skupine prediktorskih varijabli (Tabachnick i Fidell, 2001). Kako se iz prethodnih rezultata testiranja značajnosti razlika između djevojčica i dječaka može uočiti da postoji značajna razlika u većini ispitivanih prediktorskih varijabli, provedene su zasebne hijerarhijske regresijske analize za dječake i djevojčice. Provjereni su doprinosi četiriju skupina prediktora – individualnih karakteristika djeteta i varijabli koje čine emocionalnu klimu u obitelji (dimenzije roditeljskog ponašanja majke, dimenzije roditeljskog ponašanja oca i dimenzije roditeljskog sukoba). Preciznije, hijerarhijska je regresijska analiza primijenjena da bi se dobio uvid u relativne doprinose zasebnih skupina varijabli koje se odnose na emocionalnu klimu obitelji objašnjenju varijance emocionalne regulacije, nakon utvrđenih doprinosa individualnih karakteristika djeteta. Slijedi prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize zasebno provedene na uzorku dječaka i djevojčica (Tablica 3.).

Prvi blok varijabli čine individualne karakteristike djeteta (dimenzije temperamenta: samokontrola i negativna afektivnost te pubertalni status), drugi blok čine varijable roditeljskoga ponašanja majki (prihvatanje, odbacivanje i kontrola), treći blok čine varijable roditeljskoga ponašanja očeva (prihvatanje, odbacivanje i kontrola), a četvrti blok čine dimenzije roditeljskoga sukoba (značajke sukoba, samookrivljanje i prijetnja).

U Tablici 3. prikazani su zasebno rezultati hijerarhijske regresijske analize provedene na uzorku dječaka s emocionalnom regulacijom kao kriterijskom varijablom. Individualne karakteristike dječaka su u prvom koraku uspjele objasniti 18.6% varijance, pri čemu dimenzije temperamenta značajno doprinose objašnjenju varijance emocionalne regulacije: samokontrola ($\beta=.27$) i negativna afektivnost ($\beta=-.38$).

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s dječjom emocionalnom regulacijom kao kriterijskom varijablom te individualnim karakteristikama djeteta i emocionalnom klimom u obitelji kao prediktorima

Prediktori	Emocionalna regulacija – dječaci			Emocionalna regulacija – djevojčice		
	β	R^2	ΔR^2	β	R^2	ΔR^2
1. Korak - individualne karakteristike djeteta						
Samokontrola	.27** (.17*)			.23** (.18*)		
Negativna afektivnost	-.38** (-.35**)	.19		-.53** (-.48**)	.38	
Pubertalni status	-.02 (.02)			-.03 (-.02)		
2. Korak - emocionalna klima u obitelji						
Prihvaćanje – majka	.01 (.01)			.01 (.00)		
Odbacivanje – majka	.01 (.09)	.24	.06**	-.01 (-.06)	.40	.00
Kontrola – majka	-.24** (-.20**)			-.03 (-.01)		
Prihvaćanje – otac	.02 (.00)			.04 (.03)		
Odbacivanje – otac	-.18* (-.18*)	.27	.03*	-.05 (-.01)	.40	.00
Kontrola – otac	-.07 (.09)			.02 (.03)		
Značajke sukoba	.02 (.02)			-.00 (.00)		
Samookrivljavanje	.11 (.11)	.28	.01	-.02 (-.02)	.41	.01
Prijetnja	-.07 (-.07)			-.14* (-.14*)		

Napomena: ΔR^2 = doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; R^2 = ukupni doprinos objašnjenju varijanci; () = vrijednosti beta-koeficijenata u zadnjem koraku hijerarhijske regresijske analize.

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Dobiveni rezultati potvrđuju da dječaci koji imaju jaču samokontrolu i manje su skloni negativnim emocijama bolje reguliraju svoje emocije. Drugi su blok varijabli činile varijable majčina roditeljskoga ponašanja koje značajno povećavaju proporciju objašnjene varijance emocionalne regulacije s dodatnih 5.7% varijance ($\Delta R^2 = .06$). Majčina kontrola ($\beta = -.24$) značajno pridonosi objašnjenju emocionalne regulacije, a rezultat pokazuje da dječaci koji procjenjuju veći stupanj majčine kontrole slabije reguliraju vlastite emocije. Također, i očevo roditeljsko ponašanje značajno pridonosi objašnjenju varijance emocionalne regulacije dječaka kada se prethodno kontrolira utjecaj roditeljskog ponašanja majke s dodatnih 2.9% varijance ($\Delta R^2 = .03$). U skupini prediktora očeva roditeljskog ponašanja varijabla očevo je odbacivanje jedini značajni prediktor ($\beta = -.18$), a dobiveni rezultat pokazuje da dječaci koji percipiraju više odbacivanja od oca slabije reguliraju vlastite emocije. Dimenzije roditeljskoga sukoba uvrštene u posljednjem koraku ne pridonose značajno objašnjenju varijance emocionalne regulacije dječaka. Završna regresijska jednadžba pokazuje da je ovim skupom prediktorskih varijabli (varijable individualnih karakteristika djeteta i varijabli koje čine emocionalnu klimu u obitelji) moguće objasniti 28% varijance emocionalne regulacije dječaka, a

utvrđeni značajni prediktori su dimenzije temperamenta (samokontrola i negativna afektivnost), majčina kontrola i očevo odbacivanje.

U Tablici 3. prikazani su rezultati hijerarhijske regresijske analize zasebno provedeni na uzorku djevojčica s emocionalnom regulacijom kao kriterijskom varijablom. Dobiveni rezultati u prvom koraku analize pokazuju, kao i kod dječaka, značajni doprinos dimenzija temperamenta samokontrole ($\beta=.23$) i negativne afektivnosti ($\beta=-.53$), tj. djevojčice koje imaju jaču samokontrolu i niže razine negativne afektivnosti bolje reguliraju vlastite emocije. Nakon kontrole varijabli individualnih karakteristika djevojčica koje su ukupno objasnile 38% varijance emocionalne regulacije, drugi blok varijabli činile su varijable roditeljskog ponašanja majke koje nisu značajno pridonijele objašnjenju emocionalne regulacije djevojčica, kao ni percepcija očeva roditeljskog ponašanja uvedena u trećem koraku. U završnom su koraku uvedene dimenzije roditeljskog sukoba koje ne pridonose značajno objašnjenju varijance emocionalne regulacije djevojčica, a od tri dimenzije jedino je dimenzija percipirana prijatna ($\beta=-.14$) ostvarila značajan negativan doprinos. Dobiveni rezultat upućuje kako djevojčice koje u većoj mjeri osjećaju prijatnu zbog roditeljskog sukoba i rastrganost zbog uključenosti u sukob roditelja slabije reguliraju svoje emocije. Završna regresijska jednadžba pokazuje da je ovim skupom prediktorskih varijabli (varijable individualnih karakteristika i varijabli koje čine emocionalnu klimu u obitelji) moguće objasniti 41% varijance emocionalne regulacije djevojčica, a značajni su prediktori emocionalne regulacije djevojčica dimenzije temperamenta (samokontrola i negativna afektivnost) te percipirana prijatna zbog sukoba roditelja.

Rasprava

U okviru se ovog istraživanja pretpostavilo da je dječja emocionalna regulacija pored osobnih karakteristika djeteta determinirana i emocionalnom klimom u obitelji koja se očituje u roditeljskom ponašanju prema djetetu i kroz kvalitetu roditeljskoga odnosa na koji razorno mogu utjecati učestali sukobi roditelja. Stoga je cilj ovoga istraživanja bio provjeriti doprinose nekih osobnih i obiteljskih čimbenika (procijenjenih od strane djece) u objašnjenju dječje emocionalne regulacije. U nekim se istraživanjima navodi da su djevojčice obično bolje u reguliranju emocija od dječaka (Eisenberg i sur., 1998; Zeman i sur., 1997), ali u ovom istraživanju nije utvrđena značajna razlika između dječaka i djevojčica. Neki autori navode da se spolne razlike u emocionalnoj regulaciji mogu pripisati urođenim razlikama u razinama reaktivnosti (Morris i sur., 2002), a djevojčice u ovom istraživanju, kada je riječ o njihovim konstitucionalnim obilježjima, navode više razine samokontrole, ali i negativne afektivnosti u odnosu na dječake. S obzirom da se emocionalna regulacija kod adolescenata tek u novije vrijeme intenzivnije istražuje, nedosljednosti u rezultatima mogu biti odraz i različite operacionalizacije konstrukta emocionalne regulacije. Iako u razini emocionalne

regulacije nisu utvrđene razlike između dječaka i djevojčica, značajne su spolne razlike utvrđene za većinu ispitivanih odrednica emocionalne regulacije (temperamenta, pubertalnog statusa, percepcije roditeljskog ponašanja i samookrivljanja za sukob roditelja). Stoga su zasebno provedene hijerarhijske regresijske analize za dječake i djevojčice kako bi se dobio odgovor na glavni problem ovoga istraživanja. U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize, od osobnih karakteristika djeteta, ispitaio se doprinos dimenzija temperamenta (samokontrole i negativne afektivnosti) i pubertalnog statusa objašnjenju emocionalne regulacije zasebno kod dječaka i kod djevojčica. Rezultati ovoga istraživanja pokazuju kako među analiziranim varijablama samo karakteristike temperamenta značajno objašnjavaju emocionalnu regulaciju dječaka i djevojčica, odnosno bolje reguliraju vlastite emocije djeca koja imaju više izraženu dimenziju samokontrole koja je pokazatelj veće sposobnosti usmjerenja pažnje, kontrole aktivacije i inhibitorne kontrole, te djeca koja su manje sklona negativnim emocijama tj. doživljavaju niže razine straha i niže razine ljutnje (npr. iritabilnosti i frustracije izazvane prekidanjem postizanja cilja). Ovi rezultati potvrđuju važnost stabilne emocionalne responzivnosti djeteta tj. temperamenta te potvrđuje navode Grossa i Johna (2003) da je sposobnost emocionalne regulacije djelomično oblikovana dispozicijama temperamenta. Rane individualne razlike u afektivnom temperamentu, posebice one koje odražavaju emocionalnu negativnu reaktivnost, utječu na razvoj regulatornih sposobnosti (Yap i sur., 2007), što dobiveni rezultati također potvrđuju. Ovo istraživanje pokazuje kako su dimenzije temperamenta – samokontrola (regulativna dimenzija temperamenta) i negativna afektivnost (reaktivna dimenzija temperamenta) – posebno relevantne za dječju emocionalnu regulaciju. Samokontrola omogućava osobi potiskivanje motivacijskih i ponašajnih tendencija vođenih afektima te uključuje kontroliranje, reguliranje ponašanja ili pažnje pojedinca u određenim situacijama, stoga ima važnu ulogu u reguliranju negativnih emocija. Djeca koja imaju slabiju samokontrolu ili ne uspijevaju adekvatno razviti ovu regulatornu osobinu, mogu imati nižu sposobnost emocionalne regulacije, što ih može činiti ranjivijim za razvoj raznih problema u prilagodbi (Murriss i Ollendick, 2005). Negativna se afektivnost odnosi na sklonost djeteta doživljavanju negativnih emocija, a u ovom istraživanju uključuje sklonost iskustvima ili doživljavanju ljutnje i straha. Negativna afektivnost djeteta negativno djeluje na sposobnost emocionalne regulacije (Morris i sur., 2002), što je i potvrđeno u ovom istraživanju. Pojedinci skloniji negativnoj afektivnosti vjerojatno slabije reguliraju negativne emocije, međutim i povišene razine negativne afektivnosti mogu zahtijevati veće sposobnosti emocionalne regulacije (Yap i sur., 2007). Kada je riječ o odnosu negativne afektivnosti i emocionalne regulacije, Gross i John (2003) ispitivali su povezanost između individualnih razlika u korištenju emocionalne regulacije (ponovne procjene tj. reprocjene i potiskivanja tj. supresije) i osobine ličnosti neuroticizma kod adolescenata. Utvrdili su da je reprocjena u negativnoj korelaciji s negativnom emocionalnošću tj. neuroticizmom, odnosno adolescenti koji imaju tendenciju češćeg doživljavanja negativnog afekta

manje su skloni korištenju reprocjene, koja u suprotnom može biti djelotvorna u upravljanju negativnim emocijama.

Pubertalni status, kao zasebna varijabla u skupini osobnih karakteristika djeteta, nije značajno pridonio objašnjenju emocionalne regulacije dječaka i djevojčica, iako se pretpostavljalo da pubertetske promjene mogu biti izvor poteškoća u emocionalnoj regulaciji mladih adolescenata jer utječu na emocionalno stanje i socijalno ponašanje adolescenata. Odnosno, o ulozi ranog nasuprot kasnom sazrijevanju u emocionalnoj i socijalnoj prilagođenosti adolescenata postoje empirijski podaci koji pokazuju kako je rano pubertalno sazrijevanje povezano s višim razinama problema u prilagodbi čiju osnovu velikim dijelom čine poteškoće u reguliranju negativnih emocija (Ge i sur., 2003; Haynie, 2003; Negriff, Fung i Trickett, 2008). Često se u istraživanjima uzima kronološka dob kao indikator pubertalnog sazrijevanja, ali zbog velikih individualnih razlika u sazrijevanju kronološka dob često nije dobar pokazatelj stupnja tjelesne zrelosti (Keresteš i sur., 2010). S obzirom da tjelesno sazrijevanje ima važnu ulogu u raznim aspektima razvoja mladih potrebno je uključivanje mjera pubertalnog razvoja, a u ovom je istraživanju uzet u obzir subjektivni doživljaj pubertetskih promjena kod dječaka i djevojčica. Dobiveni rezultati na *Skali pubertalnog razvoja* upućuju da djeca svoj tjelesni razvoj procjenjuju uglavnom prosječnim ili pravodobnim i usklađenim s vršnjacima te vjerojatno stoga nisu utvrđeni značajni efekti tjelesnog sazrijevanja u objašnjenju dječje emocionalne regulacije.

Nakon kontrole osobnih karakteristika djeteta u drugom koraku hijerarhijske regresijske analize provjerio se doprinos varijabli koje definiraju emocionalnu klimu u obitelji objašnjenju dječje emocionalne regulacije. Analizirani su zasebno doprinosi dječje percepcije roditeljskoga ponašanja majki i očeva (prihvatanja, odbacivanja i kontrole) te dječje procjene dimenzija roditeljskoga sukoba (značajki sukoba, percipirane prijetnje i samookrivljanja). Varijable koje definiraju emocionalnu klimu u obitelji, nakon kontrole osobnih odrednica značajno pridonose objašnjenju emocionalne regulacije dječaka, ali ne i djevojčica. Odnosno, individualne karakteristike dječaka objasnile su 18.6% varijance emocionalne regulacije, a karakteristike emocionalne klime u obitelji dodatnih značajnih 10% (pri čemu nešto više percepcija majčina roditeljskog ponašanja). Preciznije, značajnijim prediktorima emocionalne regulacije dječaka pokazali su se percepcija majčine kontrole i očeva odbacivanja. Majčina kontrola uključuje postupke koje majke koriste da bi modificirale ponašanje i doživljavanje djeteta putem prijatni, ispitivanja, ucjenjivanja i ismijavanja, a dječaci koji procjenjuju više razine takvog oblika kontroliranja od strane majki lošije reguliraju vlastite negativne emocije. Očevo se odbacivanje odnosi na negativne emocije koje roditelj izražava u odnosu s djetetom u različitim situacijama, a dječaci koji procjenjuju da ih očevi više odbacuju slabije reguliraju vlastite negativne emocije. I drugi autori navode podatke o odnosu roditeljskoga ponašanja i dječje sposobnosti upravljanja emocijama. Gottman, Katz i Hooven (1996) su među prvima ispitali povezanost

roditeljskog ponašanja i emocionalne regulacije kod djece, te navode da roditelji koji su responzivni i topli obično pokazuju specifičnu vrstu roditeljskog ponašanja i imaju određena uvjerenja vezana uz vlastite i dječje emocije koja pozitivno utječu na dječju emocionalnu regulaciju. Odnosno, roditeljsko uvažavanje dječjih negativnih emocija i podučavanje djeteta u prepoznavanju i suočavanju s emocijama povezano je s boljim sposobnostima emocionalne regulacije djeteta. Nadalje, i druga istraživanja pokazuju kako je roditeljsko prihvaćanje povezano s boljom emocionalnom regulacijom djece (Kliewer i sur., 1996), te da je psihološka kontrola i nedostatak osjetljivosti na djetetove potrebe povezano s neadekvatnom emocionalnom regulacijom (Morris i sur., 2002). Naprimjer, ako se roditelji ponašaju pretjerano zaštitnički čak i u periodu adolescencije, kada postoji izraženija potreba za samostalnošću, adolescenti s prekomjerno zaštitničkim roditeljima mogu imati više poteškoća u reguliranju emocija, vjerojatno jer su postali previše ovisni o ekstrinzičnoj podršci i nisu uspjeli razviti intrinzične procese za reguliranje emocija (Bell i Calkins, 2000). Međutim, potrebno je naglasiti transakcijsku prirodu odnosa roditelja i njihovih postupaka prema djeci. Odnosno, roditelji i djeca potiču određena ponašanja kod drugih na temelju vlastitih karakteristika, te iako je roditeljsko ponašanje u ovom istraživanju imalo ulogu prediktorske varijable, ostaje otvoreno pitanje je li ono posljedica nekih obilježja djeteta (primjerice izraženija roditeljska kontrola djeteta može biti i posljedica lošije emocionalne regulacije djeteta). Kod djevojčica su individualne karakteristike objasnile 38% varijance emocionalne regulacije, a karakteristike emocionalne klime u obitelji nisu značajno dodatno pridonijele njezinu objašnjenju. Odnosno, dodatno su objasnile skromnih 3% varijance, pri čemu se jedinim značajnim prediktorom pokazala percipirana prijetnja sukoba među roditeljima; djevojčice koje percipiraju veću prijetnju zbog sukoba među roditeljima slabije reguliraju svoje emocije. Sukob je među bračnim partnerima važan aspekt obiteljskoga konteksta u kojem djeca mogu učiti adaptivne i/ili neadaptivne načine upravljanja sukobom i emocijama koje prate sukob (Cummings i Davies, 2002). Utjecaj roditeljskoga sukoba na djecu ovisi o dječjem razumijevanju i interpretiranju sukoba među roditeljima jer djeca, kada su izložena sukobu, rade različite procjene značenja sukoba. Istraživanja u ovom području najčešće navode ulogu roditeljskog sukoba u objašnjenju dječjih socio-emocionalnih problema (Cummings i Davies, 2002), a pri tom se naglašava kako je odnos roditeljskoga sukoba i dječje prilagodbe posredovan emocionalnom sigurnošću djeteta, kojoj je emocionalna regulacija jedna od komponenti (Davies i Cummings, 1994). U ovom istraživanju djeca općenito procjenjuju da se sukob među njihovim roditeljima rjeđe javlja te ne percipiraju izrazitu prijetnju kao ni osjećaj krivnje za sukobe roditelja. Vjerojatno su stoga i efekti roditeljskoga sukoba u objašnjenju dječje emocionalne regulacije neznčajni, te je utvrđen skroman doprinos jedino zasebne dimenzije roditeljskoga sukoba percipirane prijetnje objašnjenju emocionalne regulacije kod djevojčica.

Na osnovu dobivenih proporcija objašnjene varijance emocionalne regulacije kod dječaka i djevojčica u ovom istraživanju može se uočiti kako su mjerene

obiteljske varijable povezanije s emocionalnom regulacijom dječaka nego djevojčica. Preciznije, obiteljske varijable su nakon kontrole osobnih varijabli objasnile dodatnih 10% emocionalne regulacije dječaka, a kod djevojčica skromnih 3%. Dobiveni rezultati ističu specifičnost prirode obiteljskih prediktora u objašnjenju emocionalne regulacije dječaka i djevojčica i važnost njihova zasebna razmatranja i u budućim istraživanjima. Istraživanja osobnih i obiteljskih odrednica emocionalne regulacije mladih adolescenata još uvijek nedostaju jer se konstrukt emocionalne regulacije tek nedavno počeo intenzivnije istraživati. Doprinos se ovog istraživanja odnosi na potvrdu važnosti konstitucijskih obilježja tj. značajki temperamenta (visoke samokontrole i niske negativne afektivnosti) u objašnjenju dječje emocionalne regulacije te potvrđuju pretpostavku da su procesi emocionalne regulacije velikim dijelom oblikovani dispozicijama temperamenta. Ujedno se neke dimenzije roditeljskoga ponašanja (majčina kontrola i očevo odbacivanje) mogu smatrati rizičnim faktorima koji pridonose slabijoj regulaciji negativnih emocija dječaka, a neki aspekti odnosa roditelja (npr. percipirana prijetnja tijekom sukoba roditelja) predstavljaju rizičan faktor za slabiju regulaciju emocija djevojčica. Kako su se analize rezultata u ovom istraživanju temeljile na ispitivanju doprinosa pojedinih varijabli preko korelacijskih odnosa, treba istaknuti nemogućnost interpretacije uzročno-posljedičnih veza između roditeljskog ponašanja i dječje regulacije emocija. Ujedno, vrlo skroman doprinos obiteljskih varijabli u objašnjenju emocionalne regulacije može upućivati da mlađi adolescenti posredstvom kognitivnog razvoja postaju neovisniji u reguliranju vlastitih emocija, te su vjerojatno i intervencije roditelja kao i njihov utjecaj u reguliranju emocija u tom periodu slabije izraženi. S obzirom da je emocionalna regulacija u ovom istraživanju slabije objašnjena ispitivanim obiteljskim odrednicama preporučuje se u daljnja istraživanja uključiti i neke druge varijable, primjerice ulogu individualnih karakteristika roditelja (temperamenta, emocionalne regulacije i mentalnog zdravlja roditelja) u objašnjenju dječje emocionalne regulacije. Ograničenje je ovoga istraživanja zasigurno i korištenje isključivo dječjih samoprocjena te se mjerenju emocionalne regulacije i obiteljskih varijabli u budućim istraživanjima može pristupiti i korištenjem drugih metoda (npr. intervju, opažanja te korištenjem višestrukih procjena od djece i roditelja). Emocionalna regulacija zasigurno ima važne implikacije za emocionalno iskustvo i interpersonalno funkcioniranje pojedinca, a dobiveni rezultati ovoga istraživanja mogu biti korisne smjernice za daljnja istraživanja osobnih ili okolinskih varijabli koje pridonose njezinu objašnjenju.

Literatura

- Bell, K.L. i Calkins, S.D. (2000). Relationships as inputs and outputs of emotion regulation. *Psychological Inquiry*, 11, 160-163.
- Cole, P.M., Martin, S.E. i Dennis, T.A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child Development*, 75(2), 317-333.
- Cummings, E.M. i Davies, P.T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31-63.
- Cummings, E.M., Davies, P.T. i Campbell, S.B. (2000). *Developmental psychopathology and family process, theory, research and clinical implications*. New York: The Guilford Press.
- Davies, P.T. i Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. i Spinrad, T.L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241-273.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T.L., Fabes, R.A., Shepard, S.A. i Reiser, M. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development*, 72, 1112-1134.
- Eisenberg, N. i Fabes, R.A. (1994). Mothers' reactions to children's negative emotions: Relations to children's temperament and anger behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40, 138-156.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Shepard, S.A., Guthrie, I.K., Murphy, B.C. i Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70, 513-534.
- Eisenberg, N. i Morris, A.S. (2002). Children's emotion-related regulation. U: R. Kail (Ur.), *Advances in child development and behavior* (str. 190-229). Amsterdam: Academic Press.
- Eisenberg, N., Spinrad, T.L., Fabes, R.A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S.A., Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child Development*, 75(1), 25-46.
- Ellis, L.K. i Rothbart, M.K. (2001, travanj). *Revision of the Early Adolescent Temperament Questionnaire*. Poster prezentiran na Biennial Meeting of the Society for Research in Children Development, Minneapolis, Minnesota.
- Ge, X., Kim, I.J., Brody, G.H., Conger, R.D., Simons, R.L. i Gibbson, F.X (2003). It's about timing and change: Pubertal transition effects on symptoms of major depression among African American youths. *Development Psychology*, 39(3), 430-439.

- Gottman, J. M., Katz, L. F. i Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*, 243-268.
- Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology, 2*(3), 271-299.
- Gross, J.J. (2007). *Handbook of emotion regulation*. New York: Guilford Press.
- Gross, J.J. i John, O.P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*, 348-362.
- Grych, J.H. i Fincham, F.D. (1990). Inter-parental conflict and children's adjustment: A cognitive contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*, 267-290.
- Grych, J.H., Seid, M. i Fincham, F.D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The children's perception of interparental conflict scale. *Child Development, 63*, 558-572.
- Harold, G.T. i Conger, R.D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development, 68*, 333-350.
- Haynie, D.L. (2003). Context's of risk? Explaining the link between girls' pubertal development and their delinquent involvement. *Social Forces, 82*(1), 355-397.
- John, O.P. i Gross, J.J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and lifespan development. *Journal of Personality, 72*, 1301-1334.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac-Jagodić, G. (2010). Prikadnost nekoliko subjektivnih mjera pubertalnog sazrijevanja za primjenu u ne-kliničkim istraživanjima razvoja adolescenata. *Društvena istraživanja, 19*(6), 1015-1035.
- Kliewer, W., Fearnow, M.D. i Miller, P.A. (1996). Coping socialization in middle childhood: Tests of maternal and paternal influences. *Child Development, 67*, 2339-2357.
- Macuka, I. (2007). Skala percepcije roditeljskog ponašanja – procjena valjanosti. *Suvremena psihologija, 10*(2), 179-199.
- Macuka, I. (2011). *Uloga obitelji i emocionalne regulacije u prilagodbi mladih adolescenata*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Martin, C.A. i Colbert, K.K. (1997). *Parenting – A life span perspective*. New York: McGraw-Hill.
- Morris, A.S., Silk, J.S., Steinberg, L., Myers, S.S. i Robinson, L.R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development, 16*(2), 361-388.

- Morris, A.S., Silk, J.S., Steinberg, L., Sessa, F.M., Avenevoli, S. i Essex, M.J. (2002). Temperament vulnerability and negative parenting as interacting predictors of child adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 64, 461-471.
- Murphy, B.C., Eisenberg, N., Fabes, R.A., Shepard, S. i Guthrie, I.K. (1999). Consistency and change in children's emotionality and regulation: A longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45(3), 413-444.
- Morris, P. i Ollendick, T.H. (2005). The role of temperament in etiology of child psychopathology. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8(4), 271-289.
- Negriff, S., Fung, M.T. i Trickett, P.K. (2008). Self-rated pubertal development, depressive symptoms and delinquency: Measurement issues and moderation by gender and maltreatment. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 736-746.
- Parke, R.D. (2004). Development in the family. *Annual Review of Psychology*, 55, 365-399.
- Petersen, A.C., Crockett, L., Richards, M. i Boxer, A. (1988). A self-report measure of pubertal status: Reliability, validity, and initial norms. *Journal of Youth and Adolescence*, 17, 117-133.
- Rivers, S.E., Brackett, M.A., Kataluk, N.A. i Salovey, P. (2007). Regulating anger and sadness: An exploration of discrete emotions in emotion regulation. *Journal of Happiness Studies*, 8, 393-427.
- Rothbart, M.K. (1982). The concept of difficult temperament: A critical analysis of Thomas, Chess & Korn. *Merrill-Palmer Quarterly*, 28, 35-40.
- Rothbart, M.K., Ellis, L.K., Rueda, M.R. i Posner, M.I. (2003). Developing mechanisms of temperamental effortful control. *Journal of Personality*, 71, 1113-1143.
- Steinberg, L.D. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(2), 69-74.
- Suveg, C. i Zeman, J. (2004). Emotion regulation in children with anxiety disorders. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(4), 750-759.
- Tabachnick, B.G. i Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. MA: Allyn and Bacon.
- Takšić, V. (2003). Skala emocionalne regulacije i kontrole (ERIK): Provjera faktorske strukture. *Psiholgijske teme*, 12, 43-53.
- Thompson, R.A. i Meyer, S. (2007). Socialization of emotion regulation in the family. U: J.J. Gross (Ur.), *Handbook of emotion regulation* (str. 249-268). New York: Guilford Press.
- Yap, M.B.H., Allen, N.B. i Sheeber, L. (2007). Using an emotion regulation framework to understand the role of temperament and family processes in risk for adolescent depressive disorders. *Clinical Child and Family Psychology*, 10(2), 180-196.
- Zeman, J., Penza, S., Shipman, K. i Young, G. (1997). Preschoolers as functionalists: The impact of social context on emotion regulation. *Child Study Journal*, 27, 41-67.

Personal and Family Determinants in Emotional Regulation of Early Adolescents

Abstract

The aim of this study was to examine the role of personal and family characteristics in emotional regulation of early adolescents. It was assumed that children's emotional regulation is determined by individual child's characteristics (dimensions of temperament and pubertal status) and family factors that include children's assessment of parental behavior of mothers and fathers (acceptance, rejection or control) and children's perceptions of conflict between parents (conflict properties, self-blame and perceived threat). The research included 562 children (280 girls and 282 boys) with an average age of 13 years. The results of this study show that significant predictors of emotional regulation of boys and girls are two dimensions of temperament - effortful-control and negative affectivity. Children who have a more pronounced effortful-control and are less prone to negative emotions better regulate their emotions. Family variables significantly contribute to the explanation of emotional regulation only in boys, where significant predictors of emotional regulation are maternal control and perception of father's rejection. Boys who perceive a higher degree of maternal control and father's rejection are less capable in regulating their emotions.

Keywords: emotional regulation, child temperament, pubertal status, parental behavior, parental conflicts

Primljeno: 27.04.2011.